کتابدار، دوست یا دشمن کتابخوانی؟!

کتابخانه نهادی است اجتماعی که با گردآوری، سازماندهی و نگهداری دانش مدون بشر امکان رشد اندیشه، شکوفایی استعداد و باروری ذهن خلاق انسان پویا و جست و جو گر را فراهم می‌کند. کتابخانه‌ها همواره بازتابی از اوضاع اجتماعی زمان خود بوده اند. رشد فرهنگی یک جامعه موجب غنای کتابخانه‌های آن و در مقابل، کم مایگی و رکود کتابخانه ناشی از ضعف فرهنگی جامعه مربوط است.[1]

پیدایش تکنولوژی‌های نوین که امکان ارائه اطلاعات را در کمترین زمان ممکن در اختیار بشر قرار می‌دهد و ظهور و بروز روش‌های نوین دستیابی به اطلاعات و همچنین مشغله‌های متعدد زندگی در عصر حاضر رغبت و کشش انسان امروزی را به کتابخانه عمومی نسبت به نسل‌های پیشین کاهش داده است. نسل امروز، انتظاری را که پدرانشان از کتابخانه داشتند را در سطح خیلی بالاتر از پیدا کردن و مطالعه یک کتاب دانسته و بنا به اقتضائات عصری که در آن زندگی می‌کند از کتابخانه درخواست خدمات متعدد همگام با تکنولوژی‌های روز را می کند و اگر کتابخانه نتواند این انتظارات برآورده سازد، به سرعت جای آن را با چیزهای دیگر جایگزین خواهد کرد.

در بررسی علل کاهش میزان مراجعه به کتابخانه‌های عمومی که امروزه شاهد آن هستیم، عوامل متعددی از جمله مجموعه‌سازی نامناسب با جامعه‌ای که کتابخانه در آن قرار گرفته است، عدم به روز رسانی منابع، عدم اطلاع رسانی صحیح از منابع و فعالیت‌های کتابخانه و ... دخیل و مطرح هست. بنابراین مدیران کتابخانه‌ها باید تامین منابع مناسب و روز آمد، تجهیز و اداره کتابخانه‌ها با امکانات جدید و روش‌های علمی و اطلاع رسانی مناسب فعالیت‌های کتابخانه‌ها را، برای پویا نگه داشتن کتابخانه‌ها در دستور کار خود قرار دهند.

در ریشه یابی علت بروز و گسترش روزافزون این مشکل، کمتر به نقش کتابدار کتابخانه عمومی پرداخته می شود. نیروی انسانی شاغل در کتابخانه که یکی از مهمترین علل روی آوری یا رویگردانی افراد جامعه به کتابخانه می‌تواند باشد.

کتابدار به عنوان کسی که در کتابخانه کار می‌کند، اگر از دانش کتابداری و اخلاق انسانی بهره کافی داشته باشد می‌تواند در جذب افراد به کتابخانه و ترویج فرهنگ کتابخوانی بسیار موفق ظاهر شده و حتی می‌تواند با همکاری شایسته با نهادهای اجتماعی فعالیت‌های کتابخانه‌ای و کتابخوانی را از محدوده کتابخانه خارج کند. عکس این مطلب نیز صادق هست. کتابداری که دانش حرفه‌ای و اخلاق انسانی او برای ظهورش به عنوان ایفاگر نقش یک مشاور اطلاعاتی در کتابخانه کافی نیست.

در این نوشتار با نگاهی اجمالی به وظایف یک کتابدار در کتابخانه و نقش مدیران کتابخانه‌ها در کار کتابداران به بررسی چند مورد از علت به وجود آمدن این گروه از کتابداران خواهیم پرداخت و سپس برخی از نکات مهم و اثرگذار در بهبود کارکرد کتابداری را یادآور خواهیم شد.

به طور کلی کارکرد کتابخانه در دو بخش تعریف و وظایف کتابدار نیز در این دو بخش تعیین شده است. نخست خدمات فنی که شامل فهرست‌نویسی، رده‌بندی و نمایه سازی است و دیگری خدمات عمومی که عبارت از کارها و فعالیت‌های است که برای جذب مخاطب به سمت کتابخانه و کتابخوانی انجام می‌شود برپایی نمایشگاه‌های کتاب، جلسات نقد و بررسی کتاب، گروه‌های مطالعاتی، قصه گویی کودک، امانت و کار مرجع به همراه فعالیت‌های متنوع دیگر همگی جزو خدمات عمومی کتابخانه‌ها به حساب می‌آیند.

همه فعالیت‌های صورت گرفته در این دو بخش که توسط کتابداران انجام می‌شود برای پویا نگه داشتن یک کتابخانه لازم و ضروری هست. اما اولویت با کدام بخش هست؟ بیشتر کتابخانه ها قسمت اعظم توجه و تمرکز خود را در بخش خدمات فنی متمرکز می‌کنند، غافل از اینکه توجه بیشتر از معمول در بخش نخست خدمات کتابخانه‌ای (فهرست‌نویسی و سازمان‌دهی) و تحت الشعاع قرار گرفتن بخش خدمات عمومی در کتابخانه‌ها توسط این بخش، پویایی لازم را از کتابخانه‌ها گرفته و به مرور زمان آن را مبدل به یک انبار بزرگ کتاب خواهد کرد که قفسه‌هایی منظم از کتاب در خود جای داده است. کما اینکه توجه بیش از حد به بخش دوم و غفلت از بخش اول نیز مشکلات دیگری را به وجود خواهد آورد. کتابخانه‌ای شبه انبار و بدون سازمان‌دهی!

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

بنابراین مشکل از جایی شروع می‌شود که مدیران کتابخانه‌ها اولویت کاری خود و کتابداران‌شان را درست تعیین نمی‌کنند. همانطور که گفته شد اغلب کتابخانه‌ها حداکثر تمرکز و دقت خود را معطوف به بخش خدمات فنی می‌کنند و تازه بعد از اینکه توانستند در این بخش به کارشان سروسامانی بدهند، گریزی هم به خدمات عمومی می‌زنند غافل از اینکه اگر مخاطبی نباشد که این کتاب‌ها را بخواند این مجموعه‌سازی به چه کار خواهد آمد و اصلا کارشان چه فایده‌ای دارد؟

تقسیم کار و وظیفه راه حل و رفع این مشکل است. اما این پایان ماجرا نیست و دومین مسئله بعد از این تقسیم‌بندی به وجود می‌آید. کتابداری که در نقش کتابدار مرجع و مشاور اطلاعاتی در کتابخانه مشغول خدمت‌دهی به مراجعین انتخاب و ظاهر می شود.

بارها دیده شده است فردی که نیازمند کسب اطلاعاتی در هر زمینه موضوعی بوده و یا اصلا به طور تصادفی با کتابخانه آشنا شده و به آنجا مراجعه کرده، آنچه را که به دنبال آن بوده یا در ذهن خود از کتابخانه و خدمات آن متصور بود نیافته و این عدم توفیق در رفع نیاز و همچنین سرگردان ماندن در محیط کتابخانه بدون اینکه کوچکترین راهنمایی حتی برای شناخت بخش‌های مختلف کتابخانه برای او صورت گیرد این مکان را ترک کرده است. این شخص ممکن است دیگر هیچ‌وقت به کتابخانه قدم نگذارد. در این بحث در مورد اول شاید در مواردی منابع کافی برای حل مسئله مخاطب در کتابخانه موجود نباشد که در این صورت مراجع محدودیت منابع کتابخانه‌ای را که به آن مراجعه کرده قبول کرده و به دنبال تامین نیاز خود از جاهای دیگر خواهد بود. اما اگر این عدم توفیق از جانب کتابدار باشد چه کار باید کرد؟

کتابخانه عمومی همانطور که از نامش برمی‌آید برای استفاده عموم مردم می‌باشد و هر کسی در هر سطحی از سواد و دانش برای نیاز اطلاعاتی خود به این مکان مراجعه می‌کند و این کتابدار است که باید او را برای رفع نیازش راهنمایی و کمک کند. نخستین قدم برای کمک به مراجع، ایجاد ارتباط مناسب با وی هست که این ارتباط گیری از بدو ورود او به کتابخانه می‌تواند شروع شود. برقراری ارتباط با مراجعه کننده با تهیه و نصب راهنمای استفاده از کتابخانه و بخش های مختلف آن با هدف جلوگیری از سرگردانی مراجعین شروع شده و با برقراری ارتباطات کلامی و غیر کلامی ادامه یافته و در نهایت با راهنمایی او به سمت اطلاعات مورد نیاز و کمک برای یافتن آنچه بدان نیازمند است خاتمه می یابد و در همه این مراحل کتابدار نقش اساسی دارد. در این فرایند دو عامل مهارت ارتباطی کتابدار و سواد اطلاعاتی او بسیار مهم و اثر گذار خواهد بود.

در موضوع مهارت برقرای ارتباط موثر و کارآمد، در حالت کلی باید گفت کتابداری که در نقش کتابدار مرجع کتابخانه ظاهر شده است باید بداند که خدمات مشاوره اطلاعاتی برای تمام افراد در همه سطوح تحصیلی و فرهنگی و سنی است. بنابراین لازم است بتواند با هر گروه به زبان خاص آن طیف ارتباطی معقول و کارآمد بگیرد.

و در موضوع سواد اطلاعاتی، کتابدار باید خود اهل مطالعه باشد و از علوم مختلف روز آگاهی کافی داشته باشد و در کنار آن و شاید مهمتر از آن کتابدار باید در حد امکان به حوزه موضوعی مجموعه‌ای که در آن مشغول به کار هست به حدی اشراف اطلاعاتی داشته باشد که بتواند بعد از درک نیاز اطلاعاتی مراجع، با ارائه اطلاعات مناسب او را راهنمایی کرده و آنچه را که وی در جست و جوی آن هست در اختیار او قرار دهد یا او را به کتابخانه های دیگر که نیاز اطلاعاتی او در آنجا برطرف می‌شود و یا اشخاصی که می‌توانند در این راه به او یاری رسانند راهنمایی کند.

متاسفانه سیستم گردش باز مخزن که منظور اصلی از آن سهولت دسترسی مراجعین به منابع مطالعاتی مورد نیازشان هست وسیله‌ای برای راحتی و به عبارت بهتر خلاصی برخی کتابداران از سوال و جواب‌های مراجعین و به بیان روشن‌تر به مانعی برای به چالش کشیده شدن میزان دانش و آگاهی‌های کتابداران از مجموعه و علم روز هست. بدین صورت که کلیت موضوع مورد نیاز که از جانب مخاطب بیان شود کافی است که کتابدار مورد بحث این مطلب او را به رده موضوعی نیازش راهنمایی کرده و بسرعت دنبال ادامه کاری که مشغول آن بود، برگردد پرواضح است که این نه دانش روزآمد شده ای می خواهد و نه منبع شناسی دقیق. دانستن موضوع و رده موضوعی کفایت این امر رادر حد اعلا می کند.

لازمه حل مشکل پایین بودن سطح سواد اطلاعاتی کتابداران، روزآمدسازی دانسته‌ها و آموخته‌های کتابداری هست از طریق تحقیق و مطالعه.
یک کتابدار باید همواره به یادگیری بیندیشد و علاوه بر آشنایی لازم با آداب و رسوم و تاریخ و فرهنگ سرزمین خود، مرتبا در جهت افزایش آگاهی‌های دینی و مذهبی، هنری، ادبیات، مسائل اجتماعی و اقتصادی مربوط به جامعه خود تلاش کند.[۲]

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

با وجود اینکه اغلب کتابداران به کارشان عشق می‌ورزند و مخلصانه در تلاش رفع نیاز مخاطبین خود هستند، متاسفانه اکثریت آن‌ها بعد از اشتغال در یک مجموعه کمتر به دنبال آموزش و ارتقاء دانش خود می‌روند و به کار روزمره و انجام وظایف محولهٔ معمول خود در کتابخانه که به طور عمده شامل خدمات فنی و سازماندهی و امانت منابع هست توجه و رغبت بیشتری نشان می‌دهند و به آموزش‌های بدو شروع خدمت بسنده می‌کنند.

برقراری ارتباط مناسب با مخاطب و درک نیاز او و ارائه اطلاعات کافی به وی در جهت شناساندن بیشتر نیاز واقعی‌اش و راهنمایی او برای دستیابی به اطلاعات مناسب و به عبارت کلی‌تر رساندن اطلاعات مناسب در زمان مناسب به جوینده آن،از طریق مهارت و دانش کتابداری، مهمترین نقش کتابدار در کتابخانه و تلاشی شایسته در شناساندن کتابخانه عمومی به عنوان مهمترین مرکز دستیابی آسان به انبوه اطلاعات و دانش بشری و کتابداربه عنوان کلیددار دستیابی به این دانش‌ها است.

- کتابداری که اولویت کاری خود را جوابگویی به مراجع قرار نمی‌دهد،
- کتابدار پر مشغله که فرصت کافی برای جوابگویی ندارد،
- کتابدار سردرگم که نه از نیاز مخاطب می‌تواند سر در بیاورد و نه از مجموعه خود اطلاع درستی دارد،
- کتابداری که به آموخته‌های ابتدایی خود در این رشته بسنده کرده و دنبال روزآمدسازی دانش و مهارت خود نیست،
- کتابداری که به نیاز روز جامعه مخاطبین خود بی اطلاع هست،
- کتابدار بی حوصله که نه حوصله جوابگویی به مراجع کننده را دارد و نه حوصله مطالعه را،

چطور می‌تواند جامعه‌ای را که به سمت کتابخانه کشانده و به کتابخوانی سوق دهد؟ این کتابداران علاوه بر آنکه نمی‌توانند کسی را به سمت و سوی کتاب بکشانند بلکه مخاطبین موجود کتابخانه را هم کم کم از آنجا زده و دور خواهند کرد با این اوصاف این طیف از کتابداران، به جای آنکه یاور کتابخانه باشند می‌توانند به عنوان یکی از دشمنان کتابخانه ظاهر شوند!!

کلام آخر اینکه برای ترویج فرهنگ کتابخوانی و رغبت عمومی به مطالعه در جامعه، راهکارهای بسیاری وجود دارد که هدف همه آنها ایجاد انگیزه و علاقه به خواندن در فرد هست.ولی باید مدنظر داشت که بعد از ایجاد علاقه به خواندن، حفاظت از شوق و علاقه‌ای که برای دانستن در شخص به وجود آمده است نیز بسیار مهم است و این مهم در کتابخانه های عمومی به دست کتابداران آگاه و با انگیزه که‌مسلط به مهارت اولویت بندی درست کارهاو نظم بخشی به امور، مهارت‌های برقراری ارتباط موثر با مخاطب و سواد اطلاعاتیلازم باشند به درستی به سرانجام می‌رسد.

[۱].عماد خراسانی، نسرین دخت (۱۳۹۱).خدمات کتابخانه عمومی و شیوه‌های آن.ویراست دوم. تهران: کتابدار.
[۲].عماد خراسانی، نسرین دخت (۱۳۹۱). خدمات کتابخانه عمومی و شیوه‌های آن. ویراست دوم. تهران: کتابدار.

نویسنده: نسرین مسیبی

مشخصات استناددهی به این مقاله

نویسنده(ها):	نسرین مسیبی
عنوان مقاله:	کتابدار، دوست یا دشمن کتابخوانی؟!
عنوان مجله:	کتابدار ۲.۰ –(عنوان لاتین: i-Kitابdار 2.0)
دوره مجله(Vol):	۳
شماره مجله(Issue):	۳
سال(Year):	۱۳۹۶
شناسه دیجیتال(DOI):	
لینک کوتاه:	http://lib2mag.ir/8596

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.